

potpuni pregled hrvatskoga misionarskog doprinosa znanosti tijekom stoljeća, što objektivno, u ovakvu manjem formatu, ne može ni biti, već da izrazi poziv i odredi smjernice za istraživanje desetljećima zanemarivanih misionarskih pisanih izvora. Mnoštvo referencija upućuje svakoga zainteresiranog istraživača na dalje i dublje proučavanje ovakvih tema, ali, nedvojbeno, ova knjižica najviše će poslužiti svakom studentu etnologije ili antropologije kao uvod u teme izvanuropske etnologije.

Tibor Komar

Marijana Hameršak, Pričalice. O povijesti djetinjstva i bajke, Algoritam, Zagreb 2011., 211 str.

Zakruženi rad Marijane Hameršak, koji prikladno otpočinje poglavljem "Na početku", a jednako simbolično završava "Na kraju bez sretnog kraja", obrađuje nekoliko međusobno isprepletenih tematskih cjelina. U prvome redu, on je kratki, a sistematizirani pregled teorija i kritika koje se bave problematiziranjem djetinjstva kao dobnog (i vrijednosnog) segregirane kategorije. Štoviše, u *Pričalicama* se pregledno izlaže više autora i teorijskih nazora koji su oblikovali koncepciju djetinjstva: od jednolinijskog, evolucionističkog pisanja Lloyd de Mausea do povijesnog diskontinuiteta u percepciji djetinjstva kao izdvojene kategorije Philippea Arièsa (*Stoljeća djetinjstva*). Hameršak je upravo od potonjeg autora, kako sama apostrofira, preuzela ideju kategorijalne promjenjivosti djetinjstva te je oko iste, a potpomažući se primjerima iz dječje književnosti, izgradila vlastiti tekst koji istodobno analizira "dječje" književne forme, kritizira njihovu teorijsku simplifikaciju i apologira tezu da je njihova praktična utilizacija značajan indikator širih socijalnih procesa, s time i jačanja stava o djetetu kao autonomnom biću. Taj svojevrstni paralelizam razvoja dječje čitateljske autonomije i načina poimanja poučnih priča i bajki, za Hameršak nije fiksiran i pasivan već fluidan, gradualan i suptilan. Pojednostavljeno, bajke nisu uzrok niti posljedica nove predodžbe djetinjstva; ipak, njihova je rastuća važnost i institucionalizirana distribucija svakako indikativna za spomenutu mijenu.

Konkretno, tijekom druge polovice 18. i u 19. stoljeću, proizvedeno je više preskriptivnih diskursa koji su, u kontekstu svojega vremena, težili prohibiciji određenih dječjih književnih formi, napose onih mistično-fabulativnih, zbog sugestivnog karaktera koji je suviše stimulirao maštu. Tako su svojevremeno pučka vjerovanja i priče s nadnaravnim elementima služile za dekonstrukciju i demistifikaciju ukorijenjenog praznovjerja koje se epistemološki suprotstavljalo empirizmu i racionalizmu prosvjetiteljskog razdoblja. Kao udžbenički tekstovi, priče poput onih o dječacima Božidaru i Franji (str. 44) simbolički su postulirale negativne konotacije pučke neukosti i istodobno propisivale vrijednosti novog vremena. Predaje i priče upozorenja imale su, dakle, duboko didaktičnu, ali i moralnu podlogu: "Ostave li se po strani na odnosima moći utemeljene, a u ponajbo-

ljem slučaju pokroviteljske, interpretacije odnosa djeca – odrasli, kao i eventualne terapijske implikacije imenovanja traumatičnih iskustava ili predodžbi, priče upozorenja prepoznat će se kao sredstvo društvene kontrole uz pomoć manipulacije strahom ili, nešto blaže rečeno, kao oblik društvene proizvodnje straha” (str. 60). *Sladkarije* su kritičkim diskursom Davorina Trstenjaka i istomišljenika, odnosno racionalističkim jezikom 19. stoljeća, reprezentirane u novoj inačici, u čijoj se pozadini nalaze mehanizmi društvene regulacije (prvenstveno djece). Srećom, preko *kinderfajli* i *maestri*, bajkoviti su se motivi održali u usmenoj predaji, i to ne nužno u funkciji predostrožnosti.

Gradualna afirmacija bajki i priča, i to ne isključivo kao dječjih književnih formi, duguje se časopisima *Bosiljak* (1864. – 1868.) i *Smilje* (1873. – 1945.). Iako oslovljen kao “prvi tiskani hrvatski časopis za djecu” (str. 78), *Bosiljak* nije bio ograničen isključivo na dječji uzrast. Do 1879. godine bajke se nisu publicirale u zbirkama dječjih priča i pjesmaricama, stoga je nevelik broj *narodnih* bajki objavljenih u ovoj “prvoj hrvatskoj tiskovini” (poput *Šumske vile* Božene Němcove) itekako značajna književno-povijesna crtica. Tijekom čitavog 19. stoljeća publikacije su se istovremeno obraćale djeci i odraslima, odnosno “prijateljima mladeži”, a nerijetko, prema Hameršak, imale su i subverzivni karakter. Kao odgovor na sociopolitičke prilike kasnog 18. i 19. stoljeća, uz prosvjetiteljsku struju obilježenu empirijom i racionalizmom, javljaju se romantičarska tumačenja koja, slijedom herderovske vizije, služe kao ideološka podloga težnji južnoslavenskog (nacionalnog) ujedinjenja. Tako su određene književne forme subliminalnim kanalima postale ideološkim nositeljem (re)afirmacije nacionalnog integriteta. Štoviše, kao što sam već napomenula, bajke poput *Šumske vile* bile su interpretirane kao prežitek “slovenske mythologije” (str. 107) i pridružene u korpus *narodnoga*. Svojim su se mističnim elementima koji ih jasno odvajaju od zbiljskoga mogle “...širiti bez opasnosti od širenja krivovjerja” (str. 109).

Smilje je, za razliku od *Bosiljka*, bilo namijenjeno isključivo djeci i njegova je temeljna funkcija bila didaktična. Kroz zabavnu pouku i učenje primjerom, urednici su *Smilja* nanovo akcentirali važnost preskriptivne komponente i društveno-obvezujuće odgojne uloge dječjeg štiva. U cilju je takvih dječjih čitanja bila promocija poželjnih društvenih vrijednosti i poslušnosti autoritetu.

Pričalice kulminiraju prikazom obrata u dječjem čitanju. Iz pasivnog prima-telja, dijete postaje “autonomnim čitateljem” kojemu je dozvoljena “živahnost ili predimenzioniranost” (str. 133) mašte koja se ranije preskriptivnim napatcima usmjeravala ili ograničavala. Ono postaje kreativnim stvaralačkim faktorom u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća – ideja koju je, prema autorici, aktualizirao *Kako je Zdravko posao kraljem palčica?* (*Smilje*, 1881) i njegova fluidna fabula koja pretače san u stvarnost, i obrnuto – pri čemu je podtekst priče upravo bajka. Marijana Hameršak takav obrat u tretmanu dječje mašte, a time i bajke, naziva gloriifikacijom i time zatvara tripartitni diskurs koji obrađuje u *Pričalicama*: afirmacija – preskripcija – gloriifikacija (str. 157).

Romantizam je dječju sanjivost, nevinost i blagost, ali i pučke narodnosne fabulativne elemente prometnuo u ideal koji se mora njegovati i poticati umjesto negirati rigidnim literarnim strukturama. Bajke su vremenom dostigle vrijedno-

sni vrhunac i u svojoj punini zaživjele u luksuzno ilustriranim monografijama čija se izdavačka praksa održala do danas. Ne sumnjam da će mističnost fabule, koja nam otvara uvid u svijet čudesnog i onostranog, *bajkovitim* likovima i radnjama privlačiti i buduće, jednako željne i maštovite, publike.

Jelena Skendžić

Bruce Fink, Lakanovski subjekt. Između jezika i *jouissance*, KruZak, Zagreb 2009., 258 str.

Autori koji odluče pisati tekstove uvodnog karaktera o psihoanalitičkoj teoriji i praksi Jacquesa Lacana nalaze se pred izborom: ili će pružiti opći uvod koji uglavnom zahvaća cjelokupan Lacanov rad, ili će se usredotočiti na određene pojmove njegova učenja i pružiti njihovo temeljito tumačenje. Bruce Fink u knjizi *Lakanovski subjekt: između jezika i jouissance* primjenjuje oba pristupa: općenito je obradio sve važnije Lacanove pojmove, pritom posebnu pažnju posvećujući detaljnoj argumentaciji i objašnjavanju lakanovskog subjekta i objekta. Rezultat je vrlo čitko i lucidno napisana knjiga čiji prijevod predstavlja novinu u lakanovskom diskursu na hrvatskom jeziku gdje – pomalo pomodno – uglavnom dominira Žižekovo tumačenje.

Nakon kraćeg predgovora slijedi prvo poglavlje u kojem Fink polazi od Lacanove tvrdnje o drugosti jezika: jezik kojeg smo prisiljeni naučiti govoriti nije naš vlastiti, već nam je stran i Drugi. Stupanje ljudskog bića u jezik – otuđenje jezikom i u jeziku – konstitutivan je trenutak za ego/sebstvo i nesusjesno. Zbog drugosti jezika, ego u Lacanovu radu prestaje označavati najintimniji dio neke osobe te postaje stran i Drugi. Na tom tragu autor opisuje Lacanovo tumačenje nesusjesnog ne kao povlaštenog mjesta subjektivnosti, ili instance s koje progovara istina, već kao neasimiliranog i najviše stranog od svega drugog. Lacanovo nesusjesno, nastavlja Fink, "strukturirano je kao jezik" (str. 9), što znači da se sastoji od potisnutih označiteljskih elemenata koji se ravnaju u skladu s vrlo preciznim pravilima nad kojima ego nema nikakvu kontrolu.

U drugom poglavlju autora zanima upravo ta gramatika koja je prisutna u nesusjesnim misaonim procesima. Da bi objasnio njezinu pojavu i djelovanje, polazi od Lacanova pojednostavljenog modela jezika "pismo ili glava", pomoću kojeg pokazuje da umjetno stvorena simbolička matrica/lanac označitelja u sebi nosi elementarnu gramatiku i ima ugrađenu funkciju pamćenja. Ta pravila nisu inherentna preegzistirajućoj realnosti već proizlaze iz načina na koji je matrica izgrađena.

Treće poglavlje, po mom mišljenju, valja čitati paralelno s dodacima 1 i 2 na kraju knjige, u kojima Fink detaljno razrađuje Lacanov složeniji model jezika, čime želi pokazati kako i gdje se realno manifestira u simboličkom. Autora ne zanima toliko "izvorno", predsimboličko realno – R_1 , kako ga on naziva – već